

Socialstyrelsen

Veje til støtte tilpasset udsatte grønlændere i Danmark

Barrierer og god praksis

januar 2022

Viden til gavn

Publikationen er udgivet af
Socialstyrelsen
Edisonsvej 1
5000 Odense C
Tlf: 72 42 37 00
E-mail: info@socialstyrelsen.dk
www.socialstyrelsen.dk

Forfatter: Socialstyrelsen
Tak til deltagere i Netværk om udsatte
grønlandere i Danmark, Grønlands-gruppen i
SAND – De hjemløses landsorganisation,
borgere fra tilbuddet Tunit i Det Grønlandske
Hus i Odense, samt Siddhartha Baviskar
(Institut for Socialt Arbejde, Københavns
Professionshøjskole), Bagga Bjerger og Maj
Nygaard-Christensen (Center for
Rusmiddelforskning, Aarhus Universitet i
samarbejde med Offerfonden).

Udgivet januar 2022

Download eller se rapporten på
www.socialstyrelsen.dk.

Der kan frit citeres fra rapporten med angivelse
af kilde.

Digital isbn: 978-87-94059-81-7

Indhold

Indledning	3
Læsevejledning	4
Sammenfatning	5
Brev fra borgerne	6
1. Velkomst i Danmark	9
1.1 En god overgang fra Grønland til Danmark.....	9
1.2 Tidlig etablering af den rette støtte.....	9
1.3 Let tilgængelig information	10
1.4 Etablering i Danmark	12
1.5 Starten på et godt familieliv i Danmark.....	12
2. Hverdagsliv	14
2.1 Uddannelse og arbejdsmarked	14
2.2 Familieliv.....	15
2.3 Social støtte i hverdagen	16
2.4 Sociale tilbud til målgruppen.....	19
2.5 En hverdag uden vold.....	20
2.6 Tilbud til udsatte unge	20
3. Lighed i sundhed	22
3.1 Bevidsthed om diskrimination og fordomme	22
3.2 Opmærksomhed på sproglige og kulturelle forskelle	22
3.3 Lige adgang til sundhedstilbud	23
3.4 Bevidsthed om sorg og traumer	24
3.5 Et bedre liv med misbrug.....	25
3.6 Fysisk sundhed.....	26
4. Inklusion.....	29
4.1 Diskrimination og fordomme.....	29
4.2 Sprog og kommunikation.....	30
4.3 Navigation i det danske system.....	31
4.4 Arbejdsmarkedet	31
4.5 Lokalsamfundet	32
5. Samarbejde om udsatte grønlandere i Danmark	34
Litteraturliste	36

Indledning

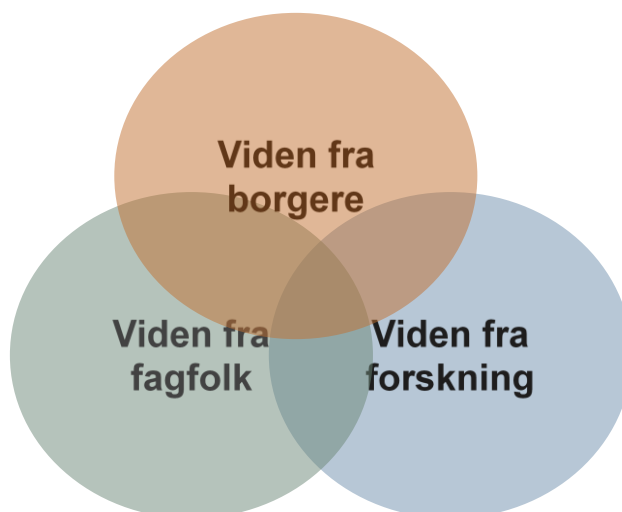
Folketinget besluttede i 2020 at igangsætte *Partnerskab om udsatte grønlandere i Danmark og bedre misbrugsbehandlingsmetoder*, som skal bidrage til, at sociale tilbud til udsatte grønlandere i højere grad imødekommer de særlige behov for støtte, som udsatte grønlandere i Danmark kan have.

Formålet med partnerskabet er blandt andet at intensivere samarbejdet mellem kommuner og civilsamfundet, så der gøres bedre brug af viden og kompetencer hos frivillige, sociale foreninger, der arbejder med udsatte grønlandere i Danmark. Initiativet skal derudover understøtte, at der udvikles eller etableres tilbud, som er målrettet og tilpasset målgruppens særlige behov.

Som en del af initiativet har Socialstyrelsen i 2021 etableret et *Netværk om udsatte grønlandere i Danmark*, som består af repræsentanter fra en lang række faglige aktører på området, herunder civilsamfundsaktører, større danske kommuner og private aktører. Fælles for deltagerne i netværket er, at de har erfaring med at hjælpe udsatte grønlandere i Danmark igennem målrettede tilbud til målgruppen.

Netværket skal samle centrale aktører på tværs af kommuner og civilsamfund for bedre at gøre brug af og dele erfaring, viden og kompetencer på tværs af sektorer i arbejde med målgruppen. Til at supplere og nuancere netværkets viden har Socialstyrelsen inddraget to grupper af borgereksperter, Grønlands-gruppen i SAND – De Hjemløses Landsorganisation og borgere fra Tumit i Det Grønlandske Hus i Odense. I netværket inddrages også forskningsbaseret viden om udsatte grønlandere i Danmark. Som en opsamling på den gensidige videndeling har Socialstyrelsen udarbejdet denne afrapportering af, hvordan tilbud og praksis på området i højere grad kan tilpasses udsatte grønlanderes særlige støttebehov. I figur 1 nedenfor ses de tre vidensformer, som er grundlaget for rapportens indhold.

Figur 1: Illustration af de tre vidensformer, som danner grundlag for Socialstyrelsens afrapportering af tilpasning af tilbud og praksis målrettet udsatte grønlanderes særlige støttebehov

Input fra fagfolk, borgere og aktuel forskning på området er blevet systematisk analyseret ud fra spørgsmålene om, hvad der udgør centrale barrierer på området, og hvad der er god praksis i tilpasning af indsatser til udsatte grønlandere i Danmark.

Rapporten skal give inspiration til, hvordan praksis i højere grad kan tilpasses til de særlige støttebehov, som udsatte grønlandere i Danmark kan have. Der vil være pointer i rapporten, der vil være relevante for udsatte borgere generelt, men som i analysen har vist sig væsentlige også på dette område.

Det er vigtigt at påpege, at udsatte grønlandere i Danmark er forskellige, og at det vil være individuelt, hvilke støttebehov borgerne har, ligesom barriererne kan påvirke borgernes muligheder for at få hjælp i forskelligt omfang.

Læsevejledning

Rapporten indeholder fem kapitler, der beskriver resultatet af analysen og Socialstyrelsens vurderinger inden for en række emner, som har været centrale i dialogen med netværket og borgergrupperne: Kapitlerne kan læses sammen eller enkeltvis. Det betyder, at der i kapitlerne vil være overlap af en række emner og barrierer, som for eksempel sprog, kultur og diskrimination, som gør sig gældende på tværs af de fem temaer.

- **Kapitel 1: Velkomst i Danmark**

I kapitel 1 er det beskrevet, hvordan den første tid i Danmark er sårbar for udsatte grønlandere. Sættes der tidligt ind med den rette hjælp til at etablere sig i Danmark, kan en række barrierer overkommes, og det er muligt at forebygge, at sociale problemer eskaleres.

- **Kapitel 2: Hverdagsliv**

Kapitel 2 fokuserer på, hvordan udsatte grønlandere i Danmark eller grønlandere i risiko for udsathed på bedst mulig vis understøttes i at få et godt hverdagsliv i Danmark. Understøttelse af et godt hverdagsliv er vigtigt for at forebygge sociale problemer.

- **Kapitel 3: Lighed i sundhed**

Social udsathed kan føre mange sundhedsmæssige problematikker med sig. Forskning viser, at udsatte borgere med grønlandsk baggrund er overrepræsenterede, hvad angår en række sundhedsmæssige udfordringer. I kapitel 3 er der fokus på, hvordan lighed i sundhed kan fremmes for udsatte grønlandere i Danmark.

- **Kapitel 4: Inklusion**

Kapitel 4 beskriver, hvordan inklusion af udsatte grønlandere kan styrkes ved at modvirke fordomme i samfundets systemer samt at understøtte borgernes navigation i de systemer, som kendetegner det danske samfund, og understøtte mulighederne for at komme ind på det danske arbejdsmarked.

- **Kapitel 5: Samarbejde om udsatte grønlandere i Danmark**

I kapitel 5 oplistes opmærksomhedspunkter i samarbejdet mellem kommuner og civilsamfundet til inspiration for aktører, der vil samarbejde om indsatser tilpasset udsatte grønlandere i Danmark.

I kapitel 1-4 beskrives barrierer, som kan stå i vejen for, at udsatte grønlanderes særlige støttebehov imødekommes i det danske samfund, og god praksis i arbejdet med udsatte grønlandere. Barriererne og eksempler på god praksis er identificeret gennem analysen af perspektiver fra fagfolk, borgere og forskning, og resultatet giver ikke et fuldstændigt billede, men er et udtryk for eksempler og områder, som har været fremtrædende i analysen.

Sammenfatning

Fire temaer har vist sig centrale i Socialstyrelsens analyse af, hvordan tilbud og praksis kan tilpasses, så de i højere grad end hidtil imødekommer behovene hos udsatte grønlandere i Danmark: Velkomst i Danmark, hverdagsliv, lighed i sundhed og inklusion.

Analysen peger på konkrete måder at sikre en god velkomst for grønlandere, der flytter til Danmark. Dette kan være med til at forebygge, at borgerne havner i udsatte positioner i det danske samfund, eller at sociale problemer hos udsatte borgere forværres, når de flytter til Danmark. Ved ankomst til Danmark er det vigtigt, at den rette støtte etableres tidligt, eventuelt gennem introduktionssamtaler og –forløb samt gennem let tilgængeligt informationsmateriale. Det er samtidig vigtigt, at kommunikationen afhængigt af borgerens behov foregår på både grønlandsk og dansk og med mulighed for kvalificeret tolkebistand. Det gælder både i borgernes tidlige etablering og i deres videre hverdagsliv i Danmark.

For at understøtte et for borgerne tilfredsstillende og inspirerende hverdagsliv og inklusion i lokalsamfundet peger analysen på, at fagprofessionelle med fordel kan brobygge til frivillige fællesskaber og væresteder både målrettet grønlandere og målrettet andre målgrupper afhængigt af den enkelte borgers ønske om fællesskab. Borgernes tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet kan desuden styrkes gennem en ressourcefokuseret tilgang til borgerne og gennem vejledning i, hvordan det danske arbejdsmarked adskiller sig fra det grønlandske arbejdsmarked. Et godt familieliv i Danmark kan sikres, blandt andet ved at fagprofessionelle igangsætter et samarbejde med grønlandske forældre tidligt og gerne baseret på nysgerrighed på kulturforskelle mellem familieliv i Grønland og i Danmark. I tilfælde hvor grønlandske børn er anbragt hos plejeforældre, kan plejeforældrene tilbydes viden om grønlandsk kultur, så børnenes tilknytning til kulturen bevares.

For at udsatte grønlandere i Danmark får den rette støtte i hverdagen, kan fagprofessionelle med fordel tilbyde recovery-orienterede, traumeinformerende, fleksible indsatser målrettet den enkeltes behov ud fra en baggrundsviden om grønlandsk sprog og kultur. Hvor det er muligt og afhængigt af den enkeltes behov kan borgere med behov for behandling af psykiske sårbarheder eller misbrug med fordel tilbydes grønlandssproget behandling. Analysen peger på, at der på sundhedsområdet kan være behov for at møde udsatte grønlandere i Danmark med et øget fokus på rummelighed, en forståelse for grønlandsk kultur i relation til sundhed, med en kvalificeret tolkebistand og ud fra en bevidsthed om, at målgruppen kan opleve at blive mødt med diskrimination og fordomme i sundhedssystemet.

Brev fra borgerne

Som et bidrag til denne publikation har Grønlands-gruppen fra SAND udarbejdet et brev henvendt til alle aktører, der arbejder med eller møder udsatte grønlandere i Danmark. Brevet er et udtryk for Grønlands-gruppens samlede budskaber og pointer, efter at de i samarbejde med Socialstyrelsen har reflekteret over barrierer og god praksis i arbejdet med området og ud fra deres position som borgereksperter med personlig erfaring med at leve i Danmark som udsat med grønlandsk baggrund.

Boks 1: Brev fra borgerne i Grønlands-gruppen i SAND

Kære aktører, der arbejder med eller møder udsatte grønlandere i Danmark

Vi er grønlandere og har på egne kroppe oplevet, hvordan det er at flytte eller flygte til Danmark i håb om et bedre liv. Vi har selv været eller er hjemløse og er alle stadig udsatte, fordi vi selv efter mange år i Danmark oplever fordomme, ulighed og et liv præget af misforståelser.

Vi har alle i vores møde med det danske system og i Danmark generelt oplevet at blive misforstået pga. af sprogforskelle og kulturforskelle i sådan en grad, at det har haft negativ indflydelse på vores liv.

Breve fra f.eks. jobcenter, som vi ikke forstår, fordi det er på dansk, fagsprog eller jura-dansk. Vi prøver at hjælpe hinanden med at læse og tolke breve, for det bliver lettere, når vi forstår, hvad det er, det drejer sig om. Og selv her har vi forskellige forståelser, og der opstår misforståelser.

Grønlandere oplever episoder, når de er alene, f.eks. til jobcenter eller andre instanser, hvor de ikke helt forstår, hvad det drejer sig om. Vi har selv oplevet det. Vi bliver hurtigt sat i bås og får sagt ja til noget, man skulle have sagt nej til, og heraf sidder man fast i møllen. Kort sagt du bliver stemplet.

Mange kommer her til Danmark uden egentlig at have en grundlæggende viden, om hvordan det danske system fungerer. I Grønland ved alle godt, hvor de skal gå hen, alt er samlet i en bygning: boligkontor, jobcenter, kontanthjælp, osv. I Danmark er der 1000 forskellige bygninger, man skal finde, bliver sendt videre til og skal henvende sig til.

Der mangler ordentlige kvalificerede tolke. Vi har ved flere lejligheder oplevet, at der bliver fejlførtolket – enten hvor tingene oversættes forkert, eller ved at tolken blander sin egen forståelse af, hvad der bliver sagt, ind i tolkningen. Vi har oplevet og frygter, at ved en forkert tolkning kan udfaldet blive dårlige beslutninger, og det koster dyrt både for borgerens liv og for samfundet.

Systemet siger tit til os, at "du forstår jo heller ikke, hvad jeg mener". Vi sidder tilbage og tænker, "så forklar mig, hvad du mener".

Vi bliver misforstået, fordi vi har forskellige normer og forskelligt samfundssyn. Det er to forskellige verdenssyn, der kolliderer.

Der stor forskel på, om du kommer fra en lille bygd eller er fra storbyen. Når man kommer fra en lille bygd på Grønland og så til en storby i Danmark, er det meget overvældende. Det er en helt anden verden. Det er hele hverdagen, der er anderledes. Danmark kan være et paradis af udvalg og muligheder, og mange grønlandere får et kæmpe kulturchok. Det gør de unge også stadig. Nogle håndterer kulturchokket ved at gå på druk, få et misbrug, der kan vare mange år, og flere overlever ikke, desværre.

Vi hører tit historier om og kender til grønlandske familier i Danmark, der har fået fjernet deres børn af systemet. Vi er som grønlandere rigtig bange for, at det handler meget om, at

Danmark ikke forstår vores kultur, vores måde at være forældre på, og hvordan vi opdrager i vores kultur. Når grønlandske børn anbringes, sker der også kulturchok for barnet. Samtidig falder forældrene igennem systemet pga. ulykke og savn til barnet. Det koster for både børn og forældre.

Vi så og husker stadig skrækeksemplet i 50-60'erne, da man tog grønlandske børn fra deres forældre til Danmark for at opdrage dem og lære dem at tale dansk. Lad os ikke gentage det og i stedet for huske på, at vi ser dagens grønlandske børn og unge, i Danmark som i Grønland, som Grønlands fremtid.

Som grønlandere kan vi føle os syltede – man er bare ”en skide grønlander”. Men Grønland er en del af det danske rigsfællesskab, og det betyder, at grønlandere er en etnisk minoritet, men at vi samtidig skal være på lige fod med danske statsborgere.

Nogle af os grønlandere er født i Grønland under Dannebrog. Der er kommet et andet flag i mellemtiden, men vi føler os stadig som en del af Danmark. Vi har det samme røde pas!

Anbefalinger:

1. Danmark skal opdatere sin grønlandsviden og skabe en generation af danskere, der lærer mere om Grønland og grønlandsk kultur. Man skal kulturføre Grønland og Danmark. Grønlandsk kultur og historie bør være på pensum i folkeskolen. Når grønlandske skoler sender skolebørn på tur til Danmark, hvorfor sender Danmark så ikke danske skolebørn til Grønland?
2. Alle grønlandere skal i mødet med systemet tilbydes en tolk. Vi mener, at de, der i fremtiden skal uddannes til tolke, skal have mere erfaring og modtage undervisning samt en prøve (en certificering), så niveau af tolkning bliver bedre.
3. Tilbud om gode tolke vil kunne skabe hjælp til, at der blive sagt ja og nej de rigtige steder.
4. Vi anbefaler, at de sagsbehandlere, der arbejder med udsatte familier, skal tilegne sig et bedre kendskab til grønlandsk kultur, og hvordan grønlandere opdrager deres børn. For der er forskel på grønlandsk og dansk opdragelse.
5. Vi anbefaler, at der skal laves grønlandske mødre-, fædre- og forældregrupper, så grønlandske forældre kan få hjælp, hvis de har brug for det ift. opdragelse og forståelse af at skulle opdrage til en opvækst i Danmark. Det kan være hjælp til selvhjælp.
6. Til jer, der arbejder med udsatte grønlandere i Danmark, I skal udvise en større tålmodighed over for mennesket, I sidder overfor. Både ift. sprog og kultur. Vi kommer fra et sted, hvor ting tager tid, hvor vi har tid, og alt er samlet et sted.
7. Én sidste ting vi vil anbefale jer: Tag til Grønland. Det giver en bedre føling med Grønland og vores kultur.

Det er også vigtigt for os at få noget positivt med, fordi der er masser af positive ting, og der er mange grønlandere, der er integrerede i Danmark. Grønlandere i Danmark har mange gode danske venner, der ser os som en god ven og ikke som en grønlander. Vi møder masser af venlighed.

Ift. det arbejde, Grønlands-gruppen laver sammen med Socialstyrelsen, føler gruppen sig meget hørt, og vi er super glade for, at Socialstyrelsen spørger os. Vi klapper os selv på skulderen for de ting, vi siger til netværket, og vi ser vores ord i anbefalingerne. Det gør os stolte.

Vi regner med fortsat at blive hørt.

Med de kærligste hilsner
Grønlands-gruppen
SAND - De Hjemløses Landsorganisation

Boks 2: Inspiration til inddragelse af borgere i den faglige udvikling på socialområdet.

Som en del af arbejdet med at indsamle viden om barrierer og god praksis i arbejdet med udsatte grønlandere har Socialstyrelsen afholdt borgermøder sideløbende med netværksmøderne. Formålet med borgermøderne har været, at borgere med grønlandsk baggrund, som selv lever i eller har levet i udsathed i Danmark, kan nuancere og kvalificere fagfolks og forskningens viden inden for området.

Processen kan give inspiration til, hvordan styrelser, kommuner og civilsamfundet kan inddrage borgere, herunder udsatte grønlandere i Danmark, i den faglige udvikling på socialområdet.

Socialstyrelsen har afviklet tre borgermøder med Grønlands-gruppen i SAND samt ét borgermøde med borgere fra inklusionstilbuddet Tunit i Det Grønlandske Hus i Odense. Begge grupper er inddraget for at sikre, at borgere i forskellige former for udsathed kunne bidrage til vidensindsamlingen.

Socialstyrelsen har valgt at afvikle borgermøderne separat, men sideløbende med møderne i netværket om udsatte grønlandere i Danmark, for at sikre, at der var tid til at klæde deltagerne i borgermøderne på til at kunne give input og tid til at lade alle deltagere komme til orde. Det gav også mulighed for at benytte tolk ved borgermødet med Tunit, hvor borgere ikke kunne have delt deres perspektiver uden tolkebistand.

På netværksmøder og borgermøder har det været en gennemgående del af programmet at levere "breve" frem og tilbage mellem de to grupper. Borgernes pointer er blevet videregivet på netværksmøderne som "brev fra borgerne", og på netværksmøderne er der indsamlet breve fra netværket til borgerne. Denne proces har haft til hensigt, at de to grupper af aktører har kunnet bygge videre på, kvalificere og udfordre hinandens pointer.

1. Velkomst i Danmark

Temaet 'velkomst i Danmark' handler om overgangen mellem en grønlandsk og dansk tilværelse. Kapitel 1 fokuserer på, hvilket behov for støtte borgeren kan have ved overgangen fra Grønland til Danmark og i de første uger i Danmark efter flytningen.

1.1 En god overgang fra Grønland til Danmark

Deltagere i Netværk om udsatte grønlandere peger sammen med undersøgelsen *Fra Grønland til gaden – En undersøgelse om migration fra Grønland til Danmark* (Schiermacher, 2020) på, at en del socialt udsatte borgere med grønlandsk baggrund, som flytter til Danmark, i ringe grad er forberedte på flytningen, herunder vilkårene ved at bo i Danmark. Det kan for eksempel være tilfældet, at borgere flytter til Danmark uden på forhånd at have fundet en bolig, uden at have en opsparing, uden at have et job eller uden at være optaget på en uddannelse. Den manglende forberedelse af overgangen til Danmark og de vilkår, de møder, kan skabe et svært udgangspunkt for at få et godt liv i Danmark.

Der har i Grønland været udarbejdet informationsmateriale om flytning til Danmark, men det har ifølge undersøgelsen samt deltagere i netværket og borgerne ikke haft den tilsigtede effekt (Schiermacher, 2020).

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at borgere i Grønland, som vil flytte til Danmark, får en god overgang:
 - Det kan være gavnligt for danske og grønlandske myndigheder at arbejde for koordinering om udsatte grønlanderes migration mellem Grønland og Danmark.
 - Det kan være gavnligt, at fagpersoner i danske kommuner eller i civilsamfundet med borgernes samtykke koordinerer med relevante myndigheder i Grønland vedrørende udsatte grønlandske borgeres tilflytning til danske kommuner, så borgeren får en god modtagelse og hurtigt får tilvejebragt den nødvendige støtte.

Ved spontane flytninger eller flytninger, hvor myndigheder i Grønland ikke informeres om flytningen, kan det dog være svært at sikre den gode overgang. Her vil velkomsten til Danmark være betinget af, at borgeren selv henvender sig til de rette tilbud eller myndigheder, eller at kommuner, civilsamfund og De Grønlandske Huse opsporer tilflyttede udsatte grønlandere. Hvordan, spontane flytninger kan understøttes, bliver beskrevet i de følgende to afsnit, 1.2 og 1.3.

1.2 Tidlig etablering af den rette støtte

Deltagere i netværket oplever, at det kan være svært at finde frem til de grønlandere i Danmark, som er udsatte, og som har behov for sociale indsatser. Det skyldes især, at grønlandere som danske statsborgere ikke registreres, når de flytter fra Grønland til Danmark (Institut for Menneskerettigheder, 2015), og at det derfor kan være svært at opspore grønlandske tilflyttere i de enkelte kommuner. Samtidig har langt størstedelen af grønlandske tilflyttere ikke behov for sociale indsatser, og opsporingsindsatser rettet mod den brede målgruppe af grønlandske tilflyttere kan derfor risikere at diskriminere grønlandske borgere i Danmark.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlandere i Danmark eller grønlandere i risiko for udsathed tidligt tilbydes den rette støtte:
- Det kan være gavnligt, at fagpersoner, der møder udsatte grønlandske tilflyttere igennem deres arbejde, tilbyder borgeren en introduktionssamtale med mulighed for, at samtalen foregår på grønlandsk. Selvom borgeren har været i Danmark i flere måneder, er det ikke sikkert, at borgeren er blevet tilbudt eller har taget imod en introduktionssamtale. Derfor kan det være gavnligt at tilbyde udsatte grønlandere eller grønlandere i risiko for udsathed introduktionssamtaler, selvom de har levet i Danmark i noget tid.
 - Det kan være gavnligt, at kommuner og civilsamfund tilbyder introduktions- eller inklusionsforløb til udsatte grønlandere i Danmark. Gode eksempler på sådanne forløb kan blandt andet findes hos De Grønlandske Huse i Danmark. Inklusionstilbudet Tumit i Det Grønlandske Hus i Odense er i 2020 beskrevet af Socialstyrelsen ud fra redskabet Lovende praksis (Socialstyrelsen, 2020).
 - Det kan være gavnligt, at relevante kommunale og frivillige tilbud samarbejder med netværket omkring borgeren og derved trækker på den ressource, at grønlandske tilflyttere i mange tilfælde er gode til at hjælpe hinanden.
 - Det kan være gavnligt, at kommuner i samarbejde med civilsamfund overvejer at udvikle lokale informationsmaterialer til fagpersoner, som vejleder om muligheder for støtte i lokalområdet samt om opmærksomhedspunkter i arbejdet med udsatte grønlandere i Danmark. Et eksempel på dette er Københavns Kommunes pjece *Samarbejde med udsatte mennesker med grønlandsk baggrund*, som Hjemløseenheden har udviklet (Københavns Kommune, 2021).

1.3 Let tilgængelig information

Adgang til relevant og let tilgængelig information om, hvad man som borger i Danmark har af muligheder og er ansvarlig for, er vigtigt for at sikre en god velkomst for udsatte grønlandere i Danmark.

Deltagere i netværket og forskning peger på, at opsporingen af udsatte grønlandere i Danmark er særligt udfordrende, når sprogbarrierer forhindrer, at borgerne kan kommunikere behov for støtte ved ankomst (Schiermacher, 2020).

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at relevant information er til nemt gængeligt for udsatte grønlandere i Danmark:
- Det er vigtigt, at kommuner og sundhedssystemet jf. forvaltningslovens § 7 og sundhedslovens § 50 er opmærksomme på at tilbyde borgere tolkebistand, når det skønnes nødvendigt for, at borgeren henholdsvis kan kommunikere med fagfolk eller modtage behandling. Når der ydes tolkebistand, kan det være relevant at være opmærksom på de forskellige dialekter i Grønland, herunder vest-, nord- og østgrønlandsk. Det vil også understøtte samarbejdet med borgeren at gøre vedkommende opmærksom på muligheder for at have bisiddere med til møder og behandling.
 - Det kan være gavnligt, at aktører på området bidrager til, at kendskabet til de relevante informationsplatforme udbredes. Et eksempel på en sådan platform er *Kend Danmark*,

en hjemmeside på både dansk og grønlandsk, som De Grønlandske Huse lancerede i 2017¹.

- Det kan være gavnligt, at relevante kommunale og frivillige tilbud har en opmærksomhed på at understøtte tilflyttede grønlandere i at få tolket dokumenter fra danske myndigheder ved ankomst til Danmark.
- Det kan være gavnligt, at kommuner udpeger én eller flere nøglemedarbejdere, der har en baggrundsviden om det grønlandske system, grønlandsk kultur og de særlige opmærksomhedspunkter, borgerne bør kende til, når de skal etablere sig i Danmark. Her er det afgørende, at borgerne ved indgangen til kommunen hurtigt kommer i kontakt med disse nøglepersoner.
- Det kan være gavnligt, at kommuner og civilsamfund overvejer at udvikle lokale eller nationale 'velkomstpakker' på både grønlandsk og dansk (se boks 3 nedenfor) i samarbejde med brugereksperter, så informationen skræddersys til borgerne i målgruppen.

Boks 3: Eksempel på indhold i en 'velkomstpakke' til udsatte borgere med grønlandsk baggrund, som er flyttet til Danmark

Velkommen til Danmark – Danmarkimut tikilluarit

Hvordan kunne en velkomstpakke se ud ifølge netværket og borgerne?

Når der tales om at sikre grønlandske tilflyttere en god velkomst i Danmark, bliver såkaldte velkomstpakker ofte nævnt. Men hvad ligger der egentlig i det ønske? Og hvordan kunne en velkomstpakke se ud? Det har Socialstyrelsen udforsket sammen med netværket og borgerne. Her her opsummeringen fra snakken:

Formål: At styrke etableringen for udsatte grønlandere i Danmark og sikre, at borgerne ved, hvordan de kan få den relevante information og støtte.

Målgruppe: Både grønlandsk- og dansksprogede borgere med grønlandsk baggrund (med hensyntagen til, at nogle er ordblinde).

Indhold: Information vedr. boligforhold, uddannelse og arbejdsmarked, økonomiske forhold, steder, borgerne kan henvende sig for vejledning hos en grønlandsksproget- eller kyndig fagprofessionel, viden om SANDs bisidderkorps, overblik over rettigheder som grønlænder i Danmark og overblik over de opgaver, borgerne selv er ansvarlig for.

Form: Pjece, app, videoer, podcast, online kampagner på sociale medier, men også et format til ansigt-til-ansigt møder. Borgerne anbefaler Facebook som platform for velkomst-information, da det er en populær platform blandt grønlandere i Danmark, fordi man nemt kan holde kontakt til venner og familie i Grønland.

Formidling: På dansk og grønlandsk.

Distribution: Borgerservice i Grønland, på danske hjemadresser, væresteder målrettet grønlandere, herberger, borgerservice, De Grønlandske Huse. Borgerne anbefaler, at der kan være et kontor i København for grønlandske tilflyttere, som kunne formidle velkomstpakken mundtligt.

¹ www.kenddanmark.dk

1.4 Etablering i Danmark

Det kan være svært at finde en bolig i storbyerne, og særligt hvis man ikke har mange økonomiske ressourcer og samtidig har sociale problemer. En nyere undersøgelse peger på, at målgruppen kan være særligt dårligt stillet over for tildeling af bolig gennem den sociale boliganvisning blandt andet på grund af tilknytningskrav og krav om boligproblemet årsag (Schiermacher, 2020).

Sundhedsprofilen for udsatte grønlandere i Danmark estimerede i 2019, at ca. halvdelen af udsatte grønlandere i Danmark lever i hjemløshed (Ahlmark et al., 2019). Andelen er over dobbelt så stor som gruppen af øvrige udsatte.

Deltagere i netværket pointerer derudover, at grønlandere, som flytter til Danmark som udsat, eller som i Danmark bliver udsat, kan være uforberedte på det til tider barske udsatemiljø, der er på gaden og på landets § 110-boformer. Dette kan ramme grønlandere i hjemløshed i Danmark hårdt og føre til eskalering af sociale og sundhedsmæssige problemer.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlanderes etablering i Danmark styrkes:
 - Det kan være gavnligt, at kommuner og frivillige tilbud tilbyder sprogundervisning til grønlandere i Danmark med behov for dette.
 - Det kan være gavnligt, at kommuner sikrer tilflyttede boligløse grønlanderes adgang til boligmarkedet via den sociale boliganvisning for at forebygge hjemløshed.
 - Det kan være gavnligt, at kommuner og sociale tilbud tilbyder borgere inden for målgruppen af de specialiserede støttemetoder (CTI, ICM og ACT) støtte efter den relevante metode. Det kan for eksempel være CTI som støtte i overgangen fra en tilværelse i Grønland til Danmark. Læs mere i afsnit 2.3.

Både netværk og borgere understreger, at der på området kan mangle en ressourcefokuseret tilgang til borgerne.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlandere motiveres i deres etablering i Danmark:
 - Det kan være gavnligt, at fagpersoner møder udsatte grønlandere med en recovery-orienteret tilgang til borgerne, hvor der arbejdes ud fra, at borgerne kan og vil komme sig af udsatheden.
 - Det kan være gavnligt, at fagpersoner i mødet med udsatte grønlandere i Danmark stiller borgerne spørgsmål om, hvad de beskæftigede sig med i deres fritid i Grønland. Borgerne peger på, at det vil være motiverende, hvis fagpersoner husker at spørge ind til, anerkende og bygge videre på deres interesser og passioner fra livet, før de havnede i udsatte omstændigheder.

1.5 Starten på et godt familieliv i Danmark

I netværket og på borgermøderne er familieliv og anbringelser af grønlandske børn et emne, der fylder. Deltagere i netværket og borgerne peger på, at der blandt udsatte grønlandske familier i Danmark eksisterer en frygt for at få anbragt deres børn. Andelen af anbragte grønlandske børn i Danmark (7 pct.) er højere end andelen af anbragte børn uden grønlandsk baggrund (1 pct.) (VIVE, 2021). Årsagerne til overrepræsentationen af anbragte grønlandske børn i Danmark er endnu ikke klarlagt. Emnet beskrives nærmere i afsnit 2.2.

I det følgende peges på forebyggende handlinger, der kan modvirke misforståelser eller etablere den rette støtte til udsatte grønlandske forældre i Danmark.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at misforståelser mellem kommuner og grønlandske familier forebygges, og et godt samarbejde igangsættes:
 - Det kan være gavnligt, at kommunale fagpersoner er opmærksomme og nysgerrige på sammen med borgerne at forstå kulturelle forskelle mellem familieliv i Grønland og i Danmark.
 - Det kan være gavnligt, at kommunale fagpersoner er undersøgende på, om tilflyttede grønlandske børn, som viser tegn på at være nedtrykte, kan være midt i en sorgproces pga. brudte bånd til familie, herunder eventuelle primære omsorgspersoner, i Grønland.

2. Hverdagsliv

Temaet 'hverdagsliv' handler om, hvordan udsatte grønlandere i Danmark får bedre forudsætninger for at få et tilfredsstillende og inspirerende hverdagsliv. I kapitlet er der fokus på, hvordan indsatser kan tilpasses, så udsatte grønlandere i Danmark understøttes i at få hverdagen til at fungere, kunne indgå i fællesskaber, som styrker trivslen, og arbejde efter drømme, håb og ønsker til tilværelsen.

Kapitlet berører desuden, hvordan kommuner og civilsamfund kan understøtte sårbare eller udsatte, unge grønlandere i Danmark.

2.1 Uddannelse og arbejdsmarked

Mange grønlandere flytter til Danmark med drømme om at få en uddannelse eller et arbejde. Her kan praktiske forhold udgøre benspænd.

Deltagere i netværket og borgerne beskriver, hvordan det er vanskeligt at overføre kurser og uddannelser fra Grønland til Danmark, og at dette kan udgøre barrierer for grønlanderes adgang til det danske arbejdsmarked. Der kan være tale om praktiske årsager til, at en borgers kursus fra Grønland ikke accepteres som gældende i Danmark. I *Fra Grønland til gaden* (2020) påpeges det, at der er en uoverensstemmelse mellem de kompetencer, som det danske arbejdsmarked efterspørger, over for det grønlandske arbejdsmarked. Ufaglærte grønlandere i Danmark kan have svært ved at få et arbejde på det danske arbejdsmarked, der i stigende grad stiller krav til medarbejderes uddannelsesniveau (Schiermacher, 2020).

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at borgernes adgang til uddannelse og arbejdsmarked sikres:
 - Det kan være gavnligt, at kommuner og civilsamfund tilbyder kurser eller på anden vis vejleder udsatte grønlandere i Danmark i, hvordan det danske arbejdsmarked fungerer, på hvilke områder det adskiller sig fra det grønlandske arbejdsmarked, og hvad forskellene betyder for borgernes tilgang til jobsøgning eller fastholdelse af arbejde.
 - Det kan være gavnligt, at civilsamfundsaktører støtter borgerne ved at brobygge til "småjobs", der kan føre til et arbejde.
 - Det kan være gavnligt, at fagpersoner i kommuner og civilsamfundsorganisationer fokuserer på borgernes uddannelses- og arbejdsmæssige kvalifikationer og hjælper dem til at overføre grønlandske kursusbeviser til det danske system.
- > Deltagere i netværket og borgerne peger desuden på, at:
 - Kommunerne bør fokusere på opkvalificering af borgeres uddannelsesgrundlag i stedet for, at borgerne kommer i aktiveringsforløb.
 - Der bør afsøges muligheder for at lade borgere komme i lære uden at have færdiggjort 9. klasse.

Borgerne oplever, at mange og særligt unge grønlandere i Danmark placeres i "evighedspraktikker", som sjældent fører til fast arbejde, og at dette demotiverer borgerne. Forskning peger på, at der er et stort uudnyttet uddannelsespotentiale hos unge grønlandere i Danmark (Schiermacher, 2020).

> Forskning anbefaler, at:

- Det kan være gavnligt at etablere et socialt kollegie, hvor grønlandske studerende mod nedsat husleje kan være rollemodeller for nyligt tilflyttede, sårbare grønlandske studerende, så de for eksempel kan færdiggøre deres folkeskole og evt. videreuddanne sig (Schiermacher, 2020).

I afsnit 4.4 er det beskrevet, hvordan udsatte grønlandere i Danmark kan inkluderes på det danske arbejdsmarked, og hvordan det kan have en betydning for borgernes samlede inklusion i samfundet.

2.2 Familieliv

I afsnit 1.5 fremgår det, at deltagere i netværket og borgerne peger på, at der blandt udsatte grønlandske familier i Danmark eksisterer en frygt for at få anbragt deres børn. Andelen af anbragte grønlandske børn i Danmark er betydeligt højere (7 pct.) end andelen af anbragte børn uden grønlandsk baggrund (1 pct.) (VIVE, 2021). Årsagerne til overrepræsentationen af anbragte grønlandske børn i Danmark er endnu ikke klarlagt. Ifølge deltagere i netværket og borgerne kan frygten have den u hensigtsmæssige konsekvens, at borgerne ikke søger den støtte, de kan have behov for, så de kan opretholde et godt familieliv.

Deltagere i netværket og borgerne beskriver, at der i velfærdssystemet, herunder i dagtilbud, mangler en forståelse for grønlandsk kultur for opdragelse af børn, men også for de praktiske forskelle, der kan være mellem at have barn i institution i Grønland versus i Danmark. Det nævnes også, at fagpersoner i danske dagtilbud ikke altid er opmærksomme på, at børn kan være i en sorgproces, når de flytter til Danmark. I grønlandsk kultur kan der være tendens til, at de primære omsorgspersoner omkring børnene rækker ud over husholdningen. Selvom barnet er flyttet til Danmark med begge sine forældre, kan der være brudte bånd til primære omsorgspersoner i Grønland. Det kan føre til sorg, som kan misfortolkes som mistro og give anledning til bekymringshenvendelser. Den manglende forståelse for kulturelle og praktiske forskelle samt sorgprocesser kan ifølge deltagere i netværket og borgerne føre til misforståelser mellem grønlandske familier og eksempelvis medarbejdere i institutioner eller sagsbehandlere i kommuner. Opstår misforståelser i tilfælde, hvor borgerne har sproglige barrierer, oplever borgerne processen herfra som utryk, hvor tingene hurtigt kan eskalere.

> Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlandere får et godt familieliv:

- Det kan være gavnligt, at kommunale fagpersoner går til borgersager med en opmærksomhed og nysgerrighed på sammen med borgerne at forstå kulturelle forskelle mellem familieliv i Grønland og i Danmark, herunder forskelle i opdragelsesstile.
- Det kan være gavnligt, at kommunale fagpersoner er undersøgende på, om tilflyttede grønlandske børn, som viser tegn på at være nedtrykte, kan være midt i en sorgproces pga. brudte bånd til familie, herunder eventuelle primære omsorgspersoner, i Grønland.
- Det kan være gavnligt, at fagpersoner møder forældre ud fra en traumeinformeret tilgang og på den måde ser bag om adfærd, som kan indvirke på borgernes evne til at være forældre. Borgerne understreger, at den rigtige støtte til forældre kan forebygge anbringelser af grønlandske børn.
- Det kan være gavnligt, at grønlandske forældre med sproglige barrierer bliver tilbudt kvalificeret tolkning tidligt i et forløb med bekymring om barnets trivsel.

I de tilfælde, hvor grønlandske børn er anbragt i plejefamilie, peger deltagere i netværket på, at der mangler vejledning af plejeforældrene i grønlandsk kultur, så børnene kan støttes i at forstå

deres kulturelle og etniske baggrund. Deltagere i netværket efterlyser et større fokus blandt fagprofessionelle på at understøtte grønlandske forældre med anbragte børn, så de på sigt kan opnå mere samvær med deres barn eller arbejde mod en hjemgivelse, hvor det er relevant og i tråd med barnets ønsker. Netværket og borgerne efterspørger desuden en styrket støtte til grønlandske forældre med anbragte børn gennem den potentielt traumatiserende oplevelse og sorg, det medfører at få anbragt sine børn uden for hjemmet.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte familielivet for grønlandske familier og en god anbringelse af grønlandske børn i plejefamilier eller andre anbringelsessteder:
 - Kommuner skal være opmærksomme på, at de er forpligtede til at tilbyde en støtteperson til forældremyndighedsindehaver i forbindelse med barnets eller den unges anbringelse, jf. servicelovens § 54, stk. 1. Derudover er kommuner forpligtede til at træffe afgørelse om behovet for yderligere støtte til forældrene og lave en særskilt plan for støtten, jf. SEL § 54, stk. 2². Støtten skal medvirke til at løse de problemer, som har ført til anbringelsen af barnet, og støtten skal styrke borgernes evne til at drage omsorg for barnet ved hjemgivelse eller samvær med barnet³. Ud fra erfaringer fra deltagere i netværket kan det være gavnligt at tilbyde denne støtte med grønlandsktalende fagpersoner.
 - Det kan være gavnligt, at kommuner og civilsamfund tilbyder plejeforældre til grønlandske børn forløb med viden om Grønland og grønlandsk kultur, så børnene forstår deres kulturelle og etniske baggrund⁴.
- > Deltagere i netværket peger desuden på:
 - Der er behov for familiekonsulenter, som kan støtte forældrene i den sorg, det medfører at få anbragt sine børn uden for hjemmet, og denne støtte bør om muligt og efter borgernes behov foregå på grønlandsk.

Fra 2021-2022 undersøger VIVE for Social- og Ældreministeriet anbringelsen af grønlandske børn (VIVE, 2021). Undersøgelsen vil forventeligt bidrage til at belyse problemstillingen, og den vil være relevant for aktører, der beskæftiger sig med eller interesserer sig for dansk-grønlandske forhold.

2.3 Social støtte i hverdagen

For udsatte grønlandere i Danmark kan der være meget forskellige behov for grad af og formen på støtte i hverdagen. En undersøgelse peger på, at udsattemiljøerne, som målgruppen befinder sig i, kan udgøre et betydeligt sikkerhedsnet for borgerne samtidig med, at borgerne har behov for støtte fra velfærdssamfundet (Bjerge et al., 2021).

Selvom en borger har været i Danmark i flere måneder, kan der være risiko for, at vedkommende ikke har søgt den relevante støtte. Derfor kan der være behov for at (gen)informere om mulighederne for støtte som tilflytter til Danmark fra Grønland.

² Gengivelsen af reglerne på det udsatte børn- og ungeområde afspejler den nuværende Lov om social service. Det bemærkes, at der er indgået den politiske aftale Børnene Først, hvor der fremsættes forslag om en ny Barnets Lov i 2022, som forventes at træde i kraft 2023.

³ For mere information om samarbejde med forældre med anbragte børn, se *Håndbog om forældresamarbejde* (Socialstyrelsen, 2012).

⁴ Socialstyrelsen har udviklet et koncept for intensiv støtte til plejeforældre i starten af en anbringelse, Tæt støttede opstartsforløb til plejeforældre. Se mere information på www.tsop.dk.

> Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte opsporingen af borgere, der har behov for støtte til at etablere sig i Danmark:

- Fagpersoner i kommune og i civilsamfund kan i mødet med en udsat borger med grønlandsk baggrund være opmærksomme på, om vedkommende har fået en god velkomst til Danmark, herunder tilbud om introduktionssamtale, råd og vejledning til tilværelsen i Danmark, med videre.

Både borgere og deltagere i netværket peger på, at udsatte grønlandere i Danmark har et særligt sammenhold og er gode til at hjælpe hinanden.

> For at drage fordel af det stærke sammenhold i udsatemiljøer, når der ydes støtte til udsatte grønlandere i Danmark, anbefaler forskning, at:

- Det er vigtigt, når der udvikles indsatser til udsatte generelt, at de uformelle ressourcer i udsatemiljøer tænkes ind, og at det kan gøre sig særligt gældende for udsatte grønlandere i Danmark, som ofte har et stærkt socialt fællesskab som sikkerhedsnet (Bjerge et al., 2021). Samtidig kan udsatemiljøerne fastholde borgere i et netværk uden for samfundsfællesskabet, så ressourcerne i udsatemiljøet skal tænkes ind med en særlig opmærksomhed (Bjerge et al., 2021).

Borgerne pointerer, at tilværelsen for udsatte grønlandere i Danmark kan gå op og ned. Der kan ske tilbagefald og kriser, eller udviklingen i den rigtige retning kan ske i et langsommere tempo end først håbet og antaget.

> Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlandere i Danmark tilbydes en støtte ud fra den enkeltes behov og i den enkeltes tempo:

- Det kan være gavnligt, at støtten fokuserer på realistiske mål for borgerne og fejrer de små fremskridt.
- Det kan være gavnligt i overensstemmelse med forskning på området, at der tages særligt højde for kroniske eller vedvarende kriser i arbejdet med udsatte grønlandere i Danmark (Bjerge et al., 2021).

Opsummering af netværkets eksempler på god praksis for støtten til udsatte grønlandere i Danmark:

Deltagere i netværket peger på, at det er vigtigt, at de indsatser, der ydes, kan gives til målgruppen på en nem, smidig og hurtig måde. Det kan med fordel være:

- indsatser med let adgang og hurtig visitation.
- opøgende indsatser.
- tidsfleksible indsatser.
- indsatser, hvor kompetencen til at træffe beslutninger om indsatsens form og omfang er placeret tæt på borgeren.

Deltagere i netværket fremhæver andre metoder og tilgange, som har været til gavn for målgruppen på baggrund af aktørernes egne erfaringer på området:

- Tilværelsespsykologiske samtaler
- Gåture i naturen eller andre steder
- Samarbejde med sociale viceværter
- Frivillige tilbud, hvor borgerne kan komme af lyst, og stedet kan brobygge til relevant støtte
- Personligt udviklingskursus til borgerne inden eventuel behandling.

Deltagere i netværket understreger desuden behov for at bygge videre på eksisterende erfaring og konkrete indsatser, som indtil nu har vist sig virkningsfulde, herunder CTI, som beskrives i den følgende boks.

Både deltagere i netværket og borgere fremhæver, at misforståelser på grund af kulturforskelle kan fylde meget i samarbejdet mellem borgere og fagpersoner. Enkelte aktører i netværket har positive erfaringer med at tilbyde medarbejdere kompetenceudvikling i grønlandsk sprog og kultur.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlandere i Danmark føler sig mødt og forstået af fagpersoner fra kommuner og civilsamfund:
 - Det kan være gavnligt, at relevante fagpersoner har en baggrundsviden om grønlandske forhold, sprog og kultur. Både deltagere i netværket og borgerne fremhæver dette som afgørende for at sikre et godt samarbejde med målgruppen.

Udsatte grønlandere i Danmark kan befinde sig i forskellige kritiske overgange eller i situationer, hvor en ubegrænset og fleksibel støtte er påkrævet.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlandere i Danmark støttes i kritiske overgange eller kritiske livsomstændigheder:
 - Det kan være gavnligt, at kommuner og sociale tilbud tilbyder borgere inden for målgruppen af de specialiserede støttemetoder støtte efter den relevante metode (CTI – Critical Time Intervention, Intensive Case Management og Assertive Community Treatment). Det kan for eksempel være CTI som støtte i overgangen fra en tilværelse i Grønland til Danmark eller som støtte i overgangen til, at borgeren tilknyttes relevant støtte eller i en anden for borgeren kritisk overgang. Læs mere i boksen nedenfor.

CTI - støtte i kritiske overgange

CTI – Critical Time Intervention – er en specialiseret støttemetode, som blandt andet er afprøvet i arbejdet med udsatte grønlandere i Danmark, der har behov for støtte i en kritisk overgangsperiode. Afprøvningen viste positive resultater for målgruppen (Benjaminsen, 2021).

CTI-metoden er kendetegnet ved en individuel og tilpasset støtteindsats, der:

- tager udgangspunkt i borgerens drømme, ønsker og håb for fremtiden
- tager udgangspunkt i borgerens egen oplevelse af nuværende støttebehov
- er tidsafgrænset og fordelt over tre lige lange faser med forskelligt fokus samt en kontaktskabelsesperiode
- er funderet på et empowerment- og recovery-orienteret perspektiv (Socialstyrelsen & Benjaminsen, 2021).

Evalueringen *Overgangs- og peerstøtte til udsatte grønlandere i Danmark*, viser, at CTI-metoden kan være særlig gavnlig i arbejdet med målgruppen, når der:

- er en gennemgående fast støtte- og kontaktperson, CTI-medarbejderen, som udelukkende udfører CTI-forløb og ikke udfører andre bostøttefunktioner.
- er mindst to CTI-medarbejdere om at udføre indsatsen for at sikre fleksibilitet.
- er mindst én grønlandsktalende CTI-medarbejder i hver kommune, som har et særligt blik for kulturelle forskelle og barrierer i mødet med det danske system.

- brobygges til støttenetværk i lokalsamfund og til det øvrige velfærdssystem, da målgruppen kan have særligt svært ved at søge og holde fast i netværk og støtten fra andre tilbud (Benjaminsen, 2021).

Evalueringen af CTI-afprøvningen pegede på, at nogle af borgerne havde brug for en mere intensiv støtte pga. særlig og kompleks social udsathed. Her blev der peget på, at en anden specialiseret støttemetode, ICM – Intensive Case Management, kunne være en mere relevant indsats for disse borgere. ICM er tidsbegrænset og varer så længe, som borgeren har behov for støtten (Socialstyrelsen & Benjaminsen, 2020).

2.4 Sociale tilbud til målgruppen

Særligt i de større byer i Danmark er der sociale tilbud, herunder væresteder, målrettet udsatte grønlandere i Danmark. Værestederne har blandt andet til hensigt at give målgruppen et sted at opholde sig, få et fællesskab og danne netværk samt deltage i aktiviteter, der kan fremme borgernes livsmestring og danne bro til beskæftigelse.

Borgerne giver udtryk for, at de eksisterende væresteder målrettet udsatte grønlandere i Danmark ikke favner hele målgruppen. Den særligt sårbare del af målgruppen, som måske også lever i hjemløshed, vil ifølge borgerne ikke søge støtten og fællesskabet på væresteder målrettet udsatte generelt samt udsatte grønlandere i Danmark. I stedet fortæller borgerne, at gruppen opholder sig udenfor i gademiljøet uden adgang til læ, vand og toiletfaciliteter.

- > For at sikre, at særligt sårbare og udsatte grønlandere i Danmark har et sted at være, foreslår borgerne, at:
 - Der etableres flere væresteder og 'læsteder' til målgruppen. Ifølge borgerne kan der være behov for uformelle og "uinstitutionelle" læsteder eller læskure, hvor målgruppen føler sig tryk. Tilbuddene må gerne skelne mellem det at være udsat med et misbrug og uden et misbrug. Borgerne fremhæver selv de kreative værksteder på Kofoeds Skole som et godt eksempel på væresteder.
 - Der bør etableres steder, hvor man kan samles om at lave grønlandsk mad. I *Udsatte grønlandere: Hverdagsliv, vold og fællesskaber* (2021) fremhæves det også, at mange udsatte borgere med grønlandsk baggrund værdsætter at mødes om grønlandsk mad og kaffe (Bjerger et al., 2021).

I tråd med borgernes positive vurdering af aktivitetstilbud på værestederne kan engagement i værestedernes dagligdag motivere borgerne. Deltagere i netværket fremhæver eksempler, hvor borgerens ansvar for eksempelvis madlavning på værestedet gav borgeren indhold og mening i hverdagen.

- > Deltagere i netværket fremhæver, at:
 - Det kan være gavnligt at støtte borgerne i at deltage i forskelligartede fællesskaber, hvor de kan deltage med de ressourcer, de har.
 - Det kan være gavnligt, at borgere tildeles ansvar for opgaver og aktiviteter på værestederne, så borgeren støttes i at bidrage til værestedet og de andre brugeres dagligdag.

Udgivelsen *Udsatte grønlandere: Hverdagsliv, vold og fællesskaber* peger på den bagside, der kan være ved at forsøge at tilpasse alle former for indsatser til at imødekomme 'særlige behov' hos udsatte grønlandere i Danmark. Dels kan det have den utilsigtede effekt at marginalisere borgerne fra samfundsfællesskabet og tilbud i velfærdssamfundet, og dels kan det ekskludere borgere, som tager afstand fra at deltage i særligt 'grønlanderrettede'-tilbud.

- > For at tilbyde udsatte grønlandere i Danmark tilbud, der matcher den enkelte borgers behov, peger forskning på, at:
 - Håndholdte, længerevarende og særligt tilpassede indsatser til udsatte grønlandere i Danmark kan være gavnlige for mange i målgruppen, men der bør også tages hensyn til, at der kan være borgere, som ikke identificerer sig med det 'særlige' grønlandske, ligesom 'særligt' tilpassede indsatser kan risikere at skubbe til en yderligere marginalisering af målgruppen (Bjerge et al., 2021).
 - Det kan være gavnligt, at fagpersoner tænker ud over grønlanderindsatser til målgruppen.

2.5 En hverdag uden vold

Mange borgere i Danmark udsættes hvert år for vold, både af personer, som de kender, men også af fremmede. Undersøgelser viser, at udsatte grønlandere er overrepræsenterede som voldsofre i Danmark sammenlignet med udsatte borgere generelt (Ahlmærk et al., 2017; Bjerge et al., 2021).

I udgivelsen *Udsatte grønlandere: Hverdagsliv, vold og fællesskaber* fra 2021 af Center for Rusmiddelforskning fremhæves det, at målgruppen samtidig ikke er særligt tilbøjelig til at anmelde vold og søge hjælp hos politiet. Det kan blandt andet skyldes manglende tillid til, at politiet og retssystemet generelt kan eller vil hjælpe, en afstandstagen fra ordensmagten generelt, eller at voldshændelser trivialiseres i miljøer med mange konflikter og voldsomme episoder (Bjerge et al., 2021).

I undersøgelsen beskrives det, at udsatte grønlandere ofte færdes i miljøer, hvor vold og trusler om vold ofte forekommer, og som kan opleves som utrygge og konfliktfyldte. Der kan både være tale om partnervold, vold fra andre nære relationer eller løse bekendtskaber (Bjerge et al., 2021). Flere af borgerne i undersøgelsen oplever en hverdag med voldelige hændelser, og hvor der altid er en risiko for, at man oplever vold. Det beskrives også, at vold blandt andet bruges til at regulere fællesskabet på gaden eller mellem beboere (Bjerge et al., 2021).

Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlandere modtager den rette hjælp, hvis de udsættes for vold:

- Det kan være gavnligt, at politiet i mødet med udsatte grønlandere har større fokus på, at borgerne føler sig taget alvorligt, når de henvender sig og anmelder vold (Bjerge et al., 2021)
- Det kan være gavnligt, at udsatte grønlandere i Danmark bliver mødt af betjente, som har kendskab til miljøet, borgerne befinder sig i. (Bjerge et al., 2021)

2.6 Tilbud til udsatte unge

Unge grønlandere i Danmark kan være en blandet flok af tilflyttere fra Grønland samt anden- og tredjegerationsgrønlandere, som måske er født og opvokset i Danmark eller har boet i Danmark i store dele af deres liv. Langt de fleste unge grønlandere i Danmark lever velfungerende liv uden sociale problemstillinger. Deltagere i netværk og borgerne peger sammen på, at der er behov for mere viden om, hvordan indsatser tilpasses unge grønlandere i Danmark, der lever i risiko for eller i udsathed, herunder hvad de unge udtrykker af behov og ønsker til støtte. Ifølge borgerne befinder mange unge grønlandere i Danmark sig i forskellige former for kriser, hvor tvivl om deres kulturelle identitet kan spille ind. Det kan ifølge borgerne særligt gøre sig gældende for grønlandske unge, der har været anbragt.

VISO fra Socialstyrelsen udgav i 2016 rapporten *I bruger alt for mange ord!*, som analyserer sårbare unge grønlanderes perspektiver på tilværelsen. Rapporten afdækker blandt andet, at flere af de unge har håb om at bryde med deres historik, som for eksempel kan være kendetegnet ved svær opvækst med traumatiserende oplevelser. De unge udtrykte endvidere behov for et opgør med forskellige typer af forforståelser og den stigmatisering, som de unge oplever i mødet med det danske samfund (Socialstyrelsen, 2016).

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte en koordineret og helhedsorienteret indsats for udsatte unge grønlandere i Danmark:
 - Det kan være gavnligt, at fagpersoner går åbent, anerkendende og ressourcefokuseret til de unges fortællinger. Her kan det være en fordel at være nysgerrig efter at høre de unges oplevelser af værdier i den grønlandske kultur over for den danske kultur.
 - Det kan være gavnligt, at fagpersoner går traumeinformeret til arbejdet med de unge og sikrer, at unge med traumer vejledes i at søge den relevante støtte.
 - Det kan være gavnligt, at fagpersoner brobygger til almene fællesskaber og/eller ressourcestærke fællesskaber – både særligt tilpasset grønlandere og uden særlig tilpasning – hvor de unge ikke er der i egenskab af at være udsat, men fordi de er unge.
 - Det kan være gavnligt, at kommuner og civilsamfund tilbyder støtte ud fra Samarbejdsmodellen. Samarbejdsmodellen viser positive effekter for de unge, uanset etnisk og kulturel baggrund og for fagpersonerne omkring dem⁵.
 - Det kan være gavnligt, at kommuner og civilsamfund fortsat udvikler alderstilpassede indsatser, herunder særlige indsatser til udsatte unge grønlandere i Danmark for at imødekomme generationsforskelle i behov og situationer.

Deltagere i netværket samt borgerne udtrykker bekymring for misbrugstendenser blandt unge udsatte grønlandere i Danmark. Der er behov for mere viden om området samt udvikling af indsatser, der forebygger misbrug blandt de unge samt indsatser, der hjælper unge med at håndtere et eventuelt misbrug.

⁵ Læs mere om samarbejdsmodellen på Socialstyrelsens hjemmeside (2015)
<https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/unge-med-psykiske-vanskeligheder-2013-overgang-fra-barn-til-voksen-slutrapport>

3. Lighed i sundhed

Temaet 'lighed i sundhed' handler om adgangen til og brugen af sundhedssystemet blandt udsatte grønlandere i Danmark. I kapitlet belyses den ulighed i sundhed, som aktører, der arbejder med målgruppen, og borgerne selv beskriver, at udsatte grønlandere oplever i det danske sundhedssystem.

Ulighed i sundhed ses ikke kun, når man ser på adgangen til og brugen af sundhedssystemet, men den ses også, når man kigger på sundhedstilstanden blandt udsatte borgere med grønlandsk baggrund sammenholdt med andre grupper af udsatte borgere. *Sundhedsprofil for socialt udsatte grønlandere i Danmark (2019)* af Rådet for Socialt Udsatte og Syddansk Universitet viser, at der er store forskelle på udsatte grønlandere og øvrige socialt udsatte i Danmark, når det kommer til sundhed. Netværket og borgerne peger også på, at udsatte borgere med grønlandsk baggrund i Danmark oplever en ulighed i sundhed samt en ulig adgang til sundhedsvæsenet i det danske samfund. Uligheden kan betyde, at udsatte borgere med grønlandsk baggrund møder udfordringer, når de søger hjælp vedrørende helbredsproblemer.

3.1 Bevidsthed om diskrimination og fordomme

En af de faktorer, som bidrager til at fastholde ulighed i sundhed for udsatte borgere med grønlandsk baggrund er oplevelsen af at blive mødt med fordomme og diskrimination i sundhedsvæsenet. Fordomme og diskrimination kan medføre, at borgere ikke ønsker kontakt med sundhedsvæsenet, eller at borgerne ikke har gavn af sundhedstilbud på samme måde som majoritetsbefolkningen.

Både deltagere i netværket og borgerne beskriver, at den underliggende årsag til uligheden kan være, at der i systemet eksisterer fordomme om grønlandere generelt, og at fordommene fører til diskrimination af udsatte grønlandere i det danske sundhedssystem. I rapporten *Ligebehandling af grønlandere i Danmark (2015)* fra Institut for Menneskerettigheder gives der eksempler på racisme i sundhedssystemet fra en række interviews af grønlandske borgere (Laage-Petersen, 2015). Derudover kan sproglige barrierer, som udsatte grønlandere i nogle tilfælde oplever i mødet med sundhedssystemet såvel som det øvrige velfærdssystem, være et forstærkende element i diskriminationen af borgerne.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at diskrimination og fordomme undgås i det danske sundhedssystem:
 - Det kan være gavnligt, at fagprofessionelle på sundhedsområdet, som møder udsatte borgere med grønlandsk baggrund, har øget fokus på rummelighed og fleksibilitet i deres møde med målgruppen. Dette læner sig op ad en anbefaling fra Dansk Selskab for Folkesundhed, som bl.a. arbejder med etnisk ulighed i sundhed (Hempler et al., 2020).

3.2 Opmærksomhed på sproglige og kulturelle forskelle

Kulturelle og sproglige forskelle kan være skyld i misforståelser og udgøre barrierer for, at udsatte borgere med grønlandsk baggrund kan få den rette sundhedsfaglige hjælp. Oplevelser af misforståelser eller mangelfuld kommunikation mellem borgeren og sundhedsvæsenet kan blandt andet føre til, at målgruppen er mere tilbageholdende med at søge lægehjælp. Der kan

ligeledes være kulturelle forskelle, som har en betydning for kommunikationen med sundhedsvæsenet, og som kan udgøre barrierer.

Deltagere i netværket og borgerne fortæller, at en kulturel forskel mellem borgere med grønlandsk baggrund og majoritetsbefolkningen blandt andet handler om, at målgruppens oplevelse af smertetærskel er anderledes end hos den danske befolkning generelt. Det kan være en mulig forklaring på, at målgruppen ofte først henvender sig, når sygdommen er blevet alvorlig, men det kan ifølge netværket og borgerne også være, fordi målgruppen er vant til at klare sig selv.

Desuden påpeger deltagere i netværket, at udsatte grønlandere kan have en lav sundhedskompetence, hvilket vil sige, at de kan have svært ved at vurdere, om de har ondt, og hvordan de kan få det bedre. Den sproglige barriere gør desuden, at det kan være svært at sætte ord på sin egen helbredsmæssige situation, og hvis det ikke er muligt at modtage den nødvendige tolkebistand, bliver det endnu sværere at række ud efter hjælp.

Sprogbarrieren gælder også, når det kommer til kommunikation fra det sundhedsfaglige personale, hvor målgruppen kan have svært ved at forstå, hvad der bliver sagt, og derfor ikke ved, hvordan de skal forholde sig til deres diagnose og medicinering. Sprogbarrieren kan således gøre, at helbredsmæssige problemer blandt udsatte grønlandere i Danmark i højere grad overses blandt de fagprofessionelle i sundhedssystemet.

Endnu en central udfordring er, at mange udsatte grønlandere ikke kender til deres rettigheder og muligheder i det danske sundhedssystem, hvilket kan skabe yderligere benspænd for en lighed i sundhed. Dette kan være en yderligere konsekvens af, at mange i målgruppen har udfordringer med det danske sprog.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte en bedre fælles forståelse mellem grønlandere og sundhedssystemet og forebyggelse af misforståelser:
 - Det kan være gavnligt, at aktører i sundhedssystemet har større opmærksomhed på kvaliteten af tolkning, for eksempel ved at man i højere grad anvender grønlandske fagpersoner til at kvalificere tolkningen på området.
 - Det kan være gavnligt at højne viden om grønlandsk kultur i relation til sundhed og sundhedsforståelse hos fagpersonale i sundhedssystemet. Det kan for eksempel gøres gennem kurser til fagpersonalet, hvor de lærer mere om grønlandsk kultur og eventuelt sproglige barrierer.

3.3 Lige adgang til sundhedstilbud

For at gøre op med den ulighed i sundhed, som udsatte grønlandere i Danmark kan opleve, er det nødvendigt, at målgruppen har lettere adgang til relevante sundhedstilbud.

Deltagere i netværket oplever, at udsatte grønlandere kan have en lavere sundhedskompetence end borgere med dansk baggrund. En borgers sundhedskompetence udgøres af borgerens egne kompetencer og de omgivende ressourcer, som har betydning for, om borgeren forstår og kan anvende den viden, som de får i dialog med fagprofessionelle i sundhedstilbud (Hempler et al., 2020). Når det gælder borgerens egne kompetencer, kan sproglige kompetencer have indflydelse på borgernes evne til at søge den rette sundhedsfaglige støtte, ligesom de kan hæmme kommunikationen mellem borger og fagprofessionel, når borgeren er i kontakt med sundhedssystemet. Når det gælder de omgivende ressourcer kan sundhedstilbuds rammer og de fagprofessionelles evne til at forstå kulturelle forskelle have betydning for borgernes behandlingsforløb.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte en lige adgang til sundhedstilbud og en forbedring af borgernes sundhedskompetencer:
- Det kan være gavnligt, at aktører i sundhedssystemet arbejder for, at rammerne for sundhedstilbuddet understøtter borgernes forskellige sundhedskompetencer (Hempler et al., 2020). Her kan det være vigtigt at stille færre krav til borgernes adfærd, så ædruelighed eksempelvis ikke er et krav, og at borgerens deltagelse i behandlingen kan være fleksibel.
 - Det kan være gavnligt, at regionerne tilbyder en bred vifte af fremskudte sundhedsindsatser med let adgang og brobygning til videre behandling i andre dele af sundhedssystemet.
 - Det kan være gavnligt, at sundhedstilbuddene har en øget opmærksomhed på at tilbyde tolkebistand jævnfør sundhedslovens § 50, når det vurderes relevant for, at borgeren kan deltage i behandlingen. Her kan der med fordel afsættes mere tid til konsultationer, når der er tolk til stede, ligesom der kan benyttes videotolkning i tilfælde, hvor en kvalificeret tolk ikke har mulighed for at deltage fysisk (Hempler et al., 2020).
 - Det kan være gavnligt, at danske myndigheder afsøger mulighederne inden for gældende lov for at dele relevante sundhedsoplysninger om borgere mellem de to lande. På den måde sættes borgeren ikke tilbage i sin behandling ved flytning til Danmark, men der kan med borgerens samtykke bygges videre på den allerede indhentede viden om borgerens sundhedstilstand.

3.4 Bevidsthed om sorg og traumer

Sorg efter tab af familiemedlemmer eller nære relationer og psykiske vanskeligheder som følge af traumatiske hændelser kan have betydning for udsatte grønlandere i Danmark. Hændelserne sætter spor hos borgerne, og traumerne, som hændelserne kan medføre, påvirker borgernes fysiske og mentale helbred.

En væsentlig barriere for at skabe lighed i sundhed for udsatte grønlandere i Danmark er ifølge deltagere i netværket og borgerne, at man i sundhedsvæsenet sjældent er opmærksom på sorg og traumer hos udsatte borgere med grønlandsk baggrund og derfor heller ikke italesætter og behandler det. Udover at traumerne og tilknyttede psykiske lidelser i sig selv kan være behandlingskrævende, så kan de også have indvirkning på målgruppens øvrige sundhedstilstand. Ifølge undersøgelsen *Sorg i Grønland (2019)* af Det Nationale Sorgcenter er for eksempel sorg efter tab af familiemedlemmer eller nære relationer blandt grønlandere allestedsnærværende på trods af, at der ikke bliver sat mange ord på det (Østergaard et al., 2019). Som en konsekvens af denne sorg fra især tabet af familie og venner til selvmord udvikler en del af målgruppen psykiske vanskeligheder (Østergaard et al., 2019). Konsekvenserne af de traumatiske hændelser kan forværres af den manglende italesættelse af dem.

Det bekræftes af de CTI-medarbejdere, som har arbejdet med udsatte grønlandere i Danmark, at traumer fylder meget blandt borgerne (Benjaminsen, 2021). Desuden har mange af dem, der har udviklet traumer, også oplevet omsorgssvigt i deres barndom og opvækst, været udsat for seksuelle overgreb og/eller været udsat for vold (Østergaard et al., 2019). En undersøgelse fra 2012 viser blandt andet, at 86 pct. af de grønlandske unge, som deltog i undersøgelsen, havde været udsat for mindst én potentielt traumatiserende oplevelse⁶, mens omkring tre fjerdedele

⁶ Potentielt traumatiserende oplevelse kan fx være: Dødsfald af nærtstående familiemedlem, at være ved at drukne, at blive truet med bank, mobning eller selvmordsforsøg.

havde været vidne til, eller på anden måde været indirekte udsat for, mindst én potentielt traumatiserende oplevelse (Karsberg, 2012). En undersøgelse fra 2018 om levevilkår, livsstil og helbred i Grønland viser ydermere, at 43 pct. af grønlandere født i 1970 har været udsat for seksuelle overgreb, inden de fyldte 18 år, mens dette er tilfældet for 27 pct. af årgangen født i 1990 (Larsen et al., 2019). Dette kan muligvis være årsag til, at sorg typisk nedprioriteres, da disse problematikker synes værre (Østergaard et al., 2019).

Død og sorg kan også være tabuiseret blandt grønlandere (Østergaard et al., 2019). Både deltagere i netværket, borgergruppen og undersøgelsen *Sorg i Grønland* påpeger, at grønlandere kan have en tendens til at holde ting for sig selv, at bagatellisere traumatiske hændelser og at handle frem for at tale om deres følelser (Østergaard et al., 2019). En borger beskriver, at man tager 'skyklapper' på og derfor ofte er alene i tabet og sorgen, da det er for hårdt at inddrage andre i processen.

Deltagere i netværket understreger desuden, at der i sundhedssystemet kan opleves, at man behandler det enkeltstående problem eller symptom, men ikke i tilstrækkelig grad undersøger, hvad der er den reelle årsag til problemet. De mener, at denne tilgang kan skabe benspænd for behandling af traumatiserede borgere i målgruppen. Og de vurderer, at der i stedet kan være behov for en mere holistisk fremgangsmåde orienteret mod det samlede helhedsbillede hos borgeren, hvor der er opmærksomhed på, at traumer hos borgerne kan komme til udtryk gennem fysiske skavanker og psykiske vanskeligheder.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at grønlandere i Danmark får den rette hjælp til at håndtere sorg og traumer:
- Det kan være gavnligt, at der udvikles en specialiseret og kulturelt tilpasset sorgbehandling til borgere med grønlandsk baggrund, som for eksempel kan tilbydes på grønlandsk.
 - Det kan være gavnligt, at viden om forekomsten af traumer, konsekvenserne af traumer, forebyggelsen af retraumatisering samt sorgreaktioner hos grønlandske borgere udbredes i sundhedssystemet.
 - Det kan være gavnligt, at der udvikles redskaber til at genkende og forstå symptomer på traumer, sorg og sorgreaktioner hos udsatte borgere med grønlandsk baggrund, så der tages højde for disse i den sundhedsfaglige indsats.
 - Det kan være gavnligt, at aktører på sundhedsområdet såvel som på socialområdet anvender en mere traumeinformeret tilgang i mødet med målgruppen. En tilgang kan være Traume-Bevidst Tilgang (TBT), som VIVE for Socialstyrelsen er i gang med at undersøge nærmere ud fra Strategi for udvikling af sociale indsatser.

3.5 Et bedre liv med misbrug

Ifølge *Sundhedsprofil for socialt udsatte grønlandere i Danmark*, som er udgivet af Syddansk Universitet har 40 pct. af målgruppen et alkoholmisbrug, og 9 pct. har et stofmisbrug (Ahlmark, 2019). Sammenlignet med øvrige socialt udsatte borgere i Danmark er næsten fire gange flere udsatte grønlandere alkoholmisbrugere. En undersøgelse om grønlandere i Danmark fra 2015 af SFI (nu VIVE) viste samme tendens, nemlig at 2,4 pct. af grønlandere var indskrevet i offentlig behandling for alkoholmisbrug. Andelen af grønlandere i alkoholbehandling var ti gange større end blandt danskere (Baviskar, 2015). De fleste barrierer forbundet med stof- og alkoholmisbrug gælder udsatte borgere generelt. For udsatte grønlandere med misbrugsproblemer forstærkes risikoen for, at de ikke modtager den rette støtte, fordi problematikkerne er særligt udbredte hos målgruppen.

Deltagere i netværket påpeger, at det kan være svært at skabe sunde, sociale fællesskaber for den del af målgruppen, som har massive misbrugsproblemer. Det er kendetegnende for sociale tilbud til målgruppen eller til udsatte borgere generelt, at man ikke må møde op påvirket af enten alkohol eller stoffer. Det samme er tilfældet på sundhedsområdet, hvor mange stofmisbrugere, herunder også udsatte grønlandere med stofmisbrug for eksempel oplever at blive afvist i psykiatrien, fordi de skal være stof- og alkoholfri, før de kan påbegynde en psykiatrisk udredning og behandling. Omvendt har misbrugsbehandlingstilbuddene svært ved håndtere borgere med psykiske problemstillinger (Bjerge & Houborg, 2019). Borgergruppen kan desuden genkende denne barriere, som kan betyde, at borgerne ikke få den hjælp, de har behov for og krav på at få.

En anden problematik, som deltagere i netværket og borgerne peger på, og som hænger sammen med andre sociale og sundhedsmæssige problemer, er, at misbrug af stoffer og alkohol kan bruges som et redskab til at dulme psykiske traumer, sorg og tristhed, ligesom det kan være en måde at håndtere kulturchocket, som kan opstå, når de flytter til Danmark. Mange udsatte grønlandere selvmedicinerer sig derfor for at kunne overkomme kulturchock og psykiske vanskeligheder.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at situationen hos de udsatte grønlandere, der har et aktivt misbrug, forebygges og forbedres:
- Det kan være gavnligt, at der er bedre adgang til grønlandssproget og helhedsorienteret misbrugs- og døgnbehandlingstilbud, som er målrettet udsatte grønlandere.
 - Det kan være gavnligt, at der oprettes psykologiske og psykiatriske tilbud, hvor grønlandske borgere med misbrug kan blive behandlet under en funktionspromille.
 - Det kan være gavnligt, at behandlingstilbuddene anvender en mere recovery-orienteret tilgang, så blandt andet målgruppens selvværd øges.
 - Det kan være gavnligt, at indsatsen på misbrugsbehandlingsområdet har en mere fleksibel tilgang, og at der er plads til skadesreduktion i form af en gradvis nedtrapning.
 - Det kan være gavnligt, at tilbud til målgruppen har en større opmærksomhed på at synliggøre de små skridt og succeser for borgerne.

Deltagere i netværket peger på, at NADA-øreakupunktur kan opleves at have en beroligende og trivselsfremmende effekt på borgere med misbrug. ICM-indsatsen til udsatte grønlandere i Københavns Kommune benytter eksempelvis NADA-behandling som et supplerende tilbud.

3.6 Fysisk sundhed

Blandt udsatte grønlandere i Danmark er der mange, som har fysiske vanskeligheder og lidelser. En undersøgelse af Statens Institut for Folkesundhed fra 2019 om sundhed blandt udsatte grønlandere viser dog, at der generelt er en lavere forekomst af sygelighed⁷ (Ahlmark et al., 2019).

Deltagere i netværket peger på, at fysiske skavanker og lidelser ikke altid bliver italesat af målgruppen. Dog fortæller borgerne, at de unge grønlandere er bedre til at sætte ord på sygdom og italesætte, når de har smerter eller symptomer på fysisk sundhed. Dette gælder

⁷ Sygelighed kan for eksempel være: at have en langvarig sygdom, at være meget generet af smerter eller ubehag i skulder eller nakke eller at være meget generet af åndedrætsbesvær og/eller forpustethed.

også, når der er tale om psykiske vanskeligheder. Borgerne fortæller også, at grønlandere hellere bider smerten i sig end at klage over dem. Man vil hellere klare sig selv end at søge hjælp. Derfor kan der gå lang tid, før de søger hjælp til for eksempel at få ordnet tænder, eller hvis de har smerter i led og muskler. Det kan hænge sammen med en anden forståelse af sundhed og smerte, som tidligere er nævnt i dette kapitel, og som har udgangspunkt i kulturelle forskelle.

En anden barriere for at sikre lighed, hvad angår udsatte grønlanderes fysiske sundhed, er, at fagpersoner, som er i kontakt med borgere i målgruppen, ikke altid i tilstrækkelig grad er opmærksomme på fysiske symptomer på sygdom. Borgerne hjælpes derfor ikke altid videre til det rette sundhedsfaglige tilbud.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte den fysiske sundhed blandt udsatte grønlandere i Danmark:
 - Det kan være gavnligt, at tilbud, som udsatte grønlandere anvender, i højere grad inkluderer fremskudte sundhedsfaglige indsatser. Det kan for eksempel ske gennem besøg af sundhedsplejerske på tilbuddene.
 - Det kan være gavnligt, at tilbud til udsatte grønlandere sætter fokus på at styrke deres sundhedsfaglige viden blandt socialfaglige fagpersoner.
 - Det kan være gavnligt, at tilbud til udsatte grønlandere spørger ind til sundhed og synlige tegn på fysiske vanskeligheder på en neutral måde, så borgeren ikke føler sig dømt på grund af det.
 - Det kan være gavnligt, at tilbud til udsatte grønlandere understøtter, at borgerne får mere viden om somatisk sundhed, herunder symptomer sygdom, som kan og bør behandles, og får viden om relevante sundhedstilbud, så de opsøger hjælp tidligere.

3.7 Mental sundhed

At fremme den mentale sundhed blandt udsatte grønlandere i Danmark kan involvere andre tilgange til mental sundhed, end dem vores sundhedssystem normalt benytter.

Deltagere i netværket oplever, at vestlige tilgange til sundhed ofte karambolere med det verdenssyn, som mange udsatte grønlandere tager udgangspunkt i. Deltagere i netværket peger på alternative tilgange til mental sundhed for at imødekomme udsatte grønlandere i Danmark bedre, og det er netværkets anbefalinger, der beskrives nedenfor.

- > For at sikre udsatte grønlandere i Danmark støtte i at opnå mental sundhed på deres præmisser, vurderer deltagerne i netværket, at:
 - Det kan være gavnligt, at udsatte grønlandere i Danmark tilbydes selvværds- og personlighedsudviklende kurser af længere varighed.
 - Det kan være gavnligt, at der anvendes en mere holistisk tilgang til borgerne, så der også tages højde for spirituelle og åndelige elementer i forståelsen af sundhed.
 - Det kan være gavnligt, at der tilbydes grønlandsksproget psykologhjælp til borgere med begrænsede dansksproglige kompetencer, så behandlingen overkommer sproglige barrierer.
 - Det kan være gavnligt, at psykologer og psykiatere er nysgerrige og åbne for, at udsatte grønlandere kan ønske andre behandlingsmetoder end vestlige.

I tilknytning til anbefalingerne, som deltagerne i netværket har fremhævet, vurderer Socialstyrelsen, at det kan være gavnligt, at tilbud, som udsatte grønlandere anvender,

inddrager principperne for god mental trivsel, som er beskrevet i udgivelsen *ABC for mental sundhed – en guide til hvordan du holder dig mentalt sund* af ABC for mental sundhed og SIF. De tre elementer handler om A) at gøre noget aktivt, B) at gøre noget sammen med andre og C) at gøre noget meningsfuldt (Statens Institut for Folkesundhed, 2015).

4. Inklusion

Temaet 'inklusion' handler om den strukturelle, sociale og kulturelle inklusion af udsatte borgere med grønlandsk baggrund i Danmark. Det drejer sig blandt andet om, hvordan indsatser i Danmark kan tilrettelægges med respekt for sproglige, kulturelle og sociale forskelle mellem det grønlandske og det danske samfund. Det handler også om, hvordan det sikres, at grønlandske borgere inkluderes i det danske samfund, herunder på for eksempel arbejdsmarked og i uddannelsessystemet, og får gavn af velfærdssystemet.

4.1 Diskrimination og fordomme

En af de ting, der går på tværs af de fire temaer i rapporten – velkomst i Danmark, hverdagsliv, lighed i sundhed og inklusion – og som også nævnes i det foregående kapitel om lighed i sundhed, er diskrimination af og fordomme om grønlandere. Det er en barriere, som udsatte grønlandere bliver mødt af i hverdagen, men som også forekommer i mødet med det danske velfærdssystem. I dette afsnit beskrives en række fordomme om grønlandere, som kan udgøre barrierer for inklusion i det danske samfund.

Deltagere i netværket og særligt borgerne beskriver, at fordommene, som de møder, kommer af en manglende viden om Grønland som et moderne samfund blandt danskere, og at der lige nu eksisterer en ensidig opfattelse af grønlandere som et naturfolk. Det bliver beskrevet, at det i nogle tilfælde negligeres, at Grønland er et moderne samfund. Denne forståelse kan udgøre en barriere i grønlanderes møde med det danske samfund som helhed, fordi opfattelsen kan skabe en forståelse af det grønlandske samfund som værende mindre udviklet, hvilket kan have negativ indvirkning på opfattelsen af den grønlandske befolkning.

En anden fordom er ifølge deltagere i netværket, at de fleste grønlandere har eller har haft et alkoholmisbrug. Borgerne kan genkende fordommen, og de understreger, at det især er politiet og sagsbehandlere, som forbinder grønlandere med alkoholmisbrug og dovenskab. Borgerne oplever, at fordomme kan udgøre en barriere for, at fagpersoner i det danske system tager grønlandere og deres problemer tilstrækkeligt seriøst.

Deltagere i netværket nævner, at mødet med fordomme kan medføre et lavt selvværd hos nogle udsatte grønlandere i Danmark, som kan hæmme borgernes tiltro til sin egen recovery og livsmestring.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at fordomme om grønlandere forebygges og modvirkes:
 - Det kan være gavnligt, at danske borgeres viden om det moderne Grønland styrkes, for eksempel gennem et større samarbejde mellem grønlandske organisationer og uddannelsesinstitutioner, herunder folkeskolen og ungdomsuddannelser, hvor der for eksempel indgås aftaler om udvekslingsophold og lignende. Det kan også dreje sig om, at fagprofessionelle i Danmark, der arbejder med målgruppen, får mere viden om grønlandsk kultur.
 - Det kan være gavnligt, at den koloniale fortid, som har påvirket det grønlandske samfund, kommer mere i fokus i det danske samfund, fordi den kan påvirke nutidens forhold mellem grønlandere og danskere.

4.2 Sprog og kommunikation

En anden ting, der går på tværs af temaerne i rapporten, er udfordringer vedrørende sprog og kommunikation. En meningsfuld og forståelig kommunikation er en forudsætning for inklusion.

En del udsatte borgere med grønlandsk baggrund har dog udfordringer med at tale og forstå det danske sprog til fulde. Bestemmelser i forvaltningslovens § 7 og i sundhedslovens § 50 har til hensigt at sikre, at borgere, som ikke taler dansk i tilstrækkelig grad, kan få tolkebistand, så de får hjælp til at forstå og kommunikere med statslige, kommunale eller regionale myndigheder. Borgere med grønlandsk baggrund og borgere fra de nordiske lande har en særstatus ifølge bestemmelserne⁸. Ifølge deltagere i netværket og borgerne er kvaliteten af tolkebistand dog svingende. Flere af borgerne fortæller, at de som bisiddere har oplevet, at væsentlige oplysninger er blevet tolket forkert. Særligt i sundhedsvæsenet kan det være en udfordring at skaffe kvalificeret tolkebistand, fordi mange sundhedsfaglige termer kan være svære at oversætte direkte fra dansk til grønlandsk. Desuden oplever borgerne og deltagere i netværket, at der sjældent tages højde for de forskellige dialekter i Grønland, herunder vest-, nord- og østgrønlandsk. Disse udfordringer er væsentlige barrierer for, at borgerne i målgruppen kan navigere i det danske system og modtage og forstå nødvendig information for eksempel om deres sundhedstilstand.

En anden barriere handler om nogle konkrete sproglige og kulturelle træk ved grønlandere ift. deres forståelse af det danske sprog. Borgerne beskriver, at dele af det grønlandske folk kan være særligt 'høflige' og 'autoritetstro'. Derfor kan målgruppen, ifølge borgerne, være mere tilbøjelige til at sige ja til ting, selvom de måske ikke er klar over essensen af dét, de siger ja til. Dette kan især være et problem i møder med kommunen, blandt andet i sager om anbringelser af børn, aktivering i jobcenteret, mv. Desuden fortæller borgerne, at dele af målgruppen kan have svært ved at forstå dobbeltnegationer, herunder især sætninger, der slutter med "ikke?" (eksempelvis "Det gør du, ikke?"), og sætninger, der indeholder ironi eller sarkasme (Københavns Kommune, 2021).

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlandere i Danmark opnår en gensidig forståelse med fagpersoner i det danske system:
- Det kan være gavnligt, at fagpersoner på social- og sundhedsområdet er mere opmærksomme på bestemmelser, der sikrer målgruppen ret til tolkebistand, og de særlige undtagelser, der gælder grønlandere i Danmark.
 - Det kan være gavnligt, at danske myndigheder arbejder med at sikre, at kvalificeret tolkebistand bliver lettere tilgængeligt.
 - Det kan være gavnligt, at tolkebistanden opkvalificeres og specialiseres i den forstand, at evnen til at tolke suppleres med grundlæggende social- eller sundhedsfaglig viden.
 - Det kan være gavnligt, at fagpersoner er opmærksomme på at gøre deres danske sprog mere forståeligt for udsatte grønlandere med begrænsede danskegenskaber, eksempelvis ved at undgå at anvende sarkasme og at afslutte sætninger med "ikke?". Sproglige opmærksomhedspunkter på området er mere konkret beskrevet i Københavns Kommunes pjece *Samarbejde med udsatte mennesker med grønlandsk baggrund*, som Hjemløseenheden har udviklet (Københavns Kommune, 2021).

⁸ BEK nr. 855 af 23/06/2018

4.3 Navigation i det danske system

Er man som borger med grønlandsk baggrund i en socialt udsat position, kan det være svært at finde vej i det danske samfund, herunder at navigere i ens rettigheder og ansvar, i de hjælpemuligheder samfundet tilbyder både i civilsamfundet og i det offentlige system og agere i et digitaliseret samfund.

Digitaliseringen af det danske samfund kan være en barriere for inklusion. Eksempelvis anvendes NemID, snart MitID, til at få adgang til mange dele af det danske velfærdssystem, herunder også kontakt til offentlige myndigheder. Er man ikke vant til denne type digitale løsninger, og har man ikke ressourcer til at sætte sig ind i det, kan det gøre adgangen til velfærdsydelserne besværlig.

Manglende overblik over rettigheder og ansvar kan ligeledes udgøre en barriere for at blive inkluderet i det danske samfund på en god måde. Dels kan udsatte grønlandere i Danmark være uvidende om mulige støttemuligheder, som gør, at de ikke søger og får den relevante støtte. Dels kan målgruppen være uvidende om ansvar, for eksempel over for jobcenter, Skat, børneinstitutioner med videre, som kan give anledning til bekymring og opmærksomhed fra systemets side.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlandere i Danmark bedre kan navigere i det danske system:
 - Det kan være gavnligt, at borgere tilbydes et introduktions- eller inklusionsforløb, som for eksempel forløbene i De Grønlandske Huse i Danmark. I afsnit 1.2 og 1.4 er etablering af den rette støtte tidligt i borgerens tilværelse i Danmark beskrevet nærmere.
 - Det kan være gavnligt, at der foreligger dansk og grønlandssproget information om relevante tilbud til målgruppen hos tilbud og myndigheder, som har kontakt til målgruppen. I afsnit 1.3 er arbejdet med at sikre let tilgængelig information til målgruppen nærmere beskrevet.

4.4 Arbejdsmarkedet

Inklusion af udsatte grønlandere på arbejdsmarkedet er en vigtig betingelse for at være inkluderet i det danske samfund. For mange borgere med grønlandsk baggrund og særligt udsatte borgere er der dog en række barrierer for at få en langvarig tilknytning til det danske arbejdsmarked. Barriererne handler blandt andet om forskelle i rekrutteringskultur og manglende overførbare uddannelser og erhvervs erfaring fra Grønland til Danmark.

En barriere for udsatte grønlanderes inklusion på det danske arbejdsmarked, som deltagere i netværket fremhæver, er den store forskel i rekrutteringskulturen, som eksisterer mellem Grønland og Danmark. Deltagerne beskriver, at man i Danmark i højere grad bliver ansat på baggrund af, hvilken uddannelse og hvilke kvalifikationer man har. De uddyber, at der i Grønland derimod er en mere ressourcefokuseret og erfaringsbaseret tilgang til rekruttering af arbejdskraft, hvor uddannelse i mindre grad har betydning.

En anden barriere, som nævnes af borgerne og af deltagerne i netværket, er den manglende overførbare af dokumenter, kurser og uddannelser fra Grønland til Danmark. Den manglende gyldighed af de forskellige dokumenter i Danmark betyder, at mange grønlandske tilflyttere ikke har mulighed for at godtgøre kompetencer, som er opnået gennem uddannelser og kurser i Grønland.

Ifølge rapporten *Ligebehandling af Grønlandere i Danmark* (Institut for Menneskerettigheder, 2015) er der tendens til, at grønlandere vurderes ud fra en anden standard på det danske

arbejdsmarked. I rapporten beskrives også eksempler på, at grønlandere bliver sat i bås, hvis de laver fejl, og at de bedømmes på baggrund af deres herkomst. Derudover erfarer mange grønlandere ifølge rapporten, at de på trods af dansk uddannelse ikke får jobs på baggrund af den kvalificering (Institut for Menneskerettigheder, 2015).

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte adgangen til det danske arbejdsmarked for udsatte grønlandere:
 - Det kan være gavnligt, at jobkonsulenter og arbejdsgivere har en mere ressourcefokuseret tilgang til målgruppen, så der er fokus på borgernes muligheder og ressourcer frem for begrænsninger.
 - Det kan være gavnligt, at aktører i Danmark og i Grønland – i fællesskab – arbejder hen imod at sikre overførbare kursusbeviser, uddannelser med videre, så udsatte grønlandere i Danmark ikke holdes tilbage på det danske arbejdsmarked.
 - Det kan være gavnligt, at der i højere grad er fokus på at forberede borgerne til det danske arbejdsmarked, fx gennem længerevarende kurser, som giver borgerne kompetencer til at træde ind på det danske arbejdsmarked.
- > Forskning anbefaler desuden, at:
 - Der bør etableres en forsøgsordning, hvor arbejdspladser med jobgaranti (for eksempel byggebranchen) modtager midler, så medarbejdere kan frigives til at oplære udsatte grønlandske kolleger, hvor der er tid til at tage hensyn til eventuelle sproglige barrierer (Schiermacher, 2020).

I afsnit 2.1 er det beskrevet, hvordan særligt udsatte unge med grønlandsk baggrund kan støttes i deres tilknytning til uddannelse og arbejdsmarked.

4.5 Lokalsamfundet

En central barriere, som kan udfordre inklusionen af udsatte borgere med grønlandsk baggrund i det lokalsamfund, de er en del af, er, at nogle borgere ikke kan bruge de samme redskaber, som de bruger i Grønland, til at navigere i udsattemiljøet i Danmark. Det skyldes blandt andet, der er væsentligt anderledes vilkår i det danske udsattemiljø sammenlignet med det grønlandske (Schiermacher, 2020). Ifølge undersøgelsen *Fra Grønland til gaden* kan en periode i det danske udsattemiljø føre til, at målgruppens ressourcer mindskes, privatøkonomien sættes under pres, og pengene til en eventuel returbillet slipper op.

En anden barriere for inklusion i lokalsamfundet er målgruppens følelse af accept blandt andre grønlandere. Borgerne fortæller, at de har en oplevelse af, at tilbud til målgruppen er, som de selv udtrykker det, "for fine" til dem, og at de sjældent føler sig velkomne her. Borgerne nævner også, at nogle væresteder gør det svært for dem holde sig ude af stof- og alkoholmisbrug, fordi miljøet på lokale væresteder med udsatte grønlandere, som har et misbrug, kan skabe et pres for at passe ind i gruppen, for eksempel ved selv at drikke eller ryge hash.

- > Socialstyrelsens analyse peger på, at nedenstående kan understøtte, at udsatte grønlanderes følelse af at være en del af deres lokalsamfund i Danmark styrkes:
 - Det kan være gavnligt, at civilsamfundsorganisationer tilbyder udflugter rundt om i byen med fællesspisninger med videre for at øge kendskabet til lokalområdet.
 - Det kan være gavnligt, at der etableres flere lokale væresteder og inklusionstilbud målrettet udsatte borgere med grønlandsk baggrund, som borgerne kan vælge mellem, hvor de kan mødes i trygge rammer og eventuelt få støtte. En del af tilbuddene kan med fordel være steder, hvor alkoholindtag og hashrygning ikke er tilladt.

- Det kan være gavnligt, at fagprofessionelle i kommuner og hos civilsamfundsorganisationer gør mere brug af lokale ressourcer i form af frivillige fællesskaber, som for eksempel væresteder, idrætsklubber og kulturelle tilbud.

5. Samarbejde om udsatte grønlandere i Danmark

Initiativet *Partnerskab om udsatte grønlandere i Danmark og bedre misbrugsbehandlingsmetoder* tager udgangspunkt i en forståelse af, at udsatte grønlandere i Danmark har flere samtidige problemstillinger. For bedre at kunne håndtere dette er det nødvendigt, at flere aktører eller sektorer involveres og samarbejder.

Det gode samarbejde og den gode brobygning mellem kommuner, civilsamfund og private aktører udgør fundamentet for helhedsorienterede tilbud til udsatte grønlandere i Danmark.

Med udgangspunkt i Socialstyrelsens tema om samarbejde mellem kommuner og civilsamfundet på Vidensportalen fremhæves her fire opmærksomhedspunkter til inspiration for aktører, der samarbejder eller ønsker at samarbejde om indsatser tilpasset udsatte grønlandere i Danmark:

1. Hensyn til forskellighed og gensidig afhængighed

- a. Skab et grundlæggende kendskab til hinandens organisationer, kompetencer, formål og virkemidler.
- b. Skab rammer for, at alle parterers perspektiver høres og inkluderes i processen.
- c. Hav en åben dialog, hvor I er ærlige, konstruktive og afstemmer forventninger samt investerer i den gode relation.

2. Ligeværdighed i samarbejdet

- a. Hav en opmærksomhed på ulige magtpositioner i samarbejdet.
- b. *Politisk styrede organisationer og andre offentlige aktører:* Overvej, om I kan give afkald på kontrol og magt i samarbejdet til fordel for fælles styring.
- c. *Civilsamfundsaktører:* Overvej, hvordan I kan indgå i samarbejder med større organisationer, som kan være bundet af politikere/lovgivning.

3. Klar og tydelig rolle-, ansvars- og ressourcefordeling

- a. Udarbejd en samarbejdsaftale, og justér løbende rolle- og ansvarsfordeling.
- b. Hav ledelsesopbakning til det tværsektorielle samarbejde.

4. Den gode dokumentation og evaluering af projektet

- a. Dokumentation er et fælles projekt – alle bidrager og tager ejerskab.
- b. Udarbejd en forandringsteori, og tal om evalueringstilgang.
- c. Tænk dokumentation tidligt ind i processen.⁹

> Deltagere i netværk om udsatte grønlandere efterspørger et styrket:

- tværfagligt samarbejde med og omkring borgeren

⁹ Læs mere på Vidensportalens tema: Samarbejde mellem civilsamfund og kommuner:
<https://vidensportal.dk/voksne/civilsamfund>

- samarbejde på tværs af kommuner, så borgere ikke tabes, hvis de flytter, og så der ikke opstår mellemkommunale konflikter vedrørende ydelser.
- samarbejde på tværs af tilbud til målgruppen.
- samarbejde med og opbakning til civilsamfundsindsatser. For eksempel at der sikres bedre fundament for fundraising-samarbejde mellem kommuner og virksomheder.
- kendskab til andre aktører og tilbud på området blandt kommuner og fagpersoner.

Litteraturliste

Ahlmark, N., M. Davidsen, C. V. L. Larsen og P. V. Pedersen (2019). *Sundhedsprofil for socialt udsatte grønlandere i Danmark*. SUSY UDSAT. Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet. Tilgængelig via https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2019/sundhedsprofil_for_socialt_udsatte_groenlaendere_i_danmark_susy_udsat

Benjaminsen, L. (2021). *Overgangs- og peer-støtte til udsatte grønlandere i Danmark: Evaluering af CTI-indsats og frivillig støtte i tre kommuner*. VIVE. Tilgængelig via <https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/evaluering-af-overgangs-og-peer-stotte-til-udsatte-groenlaendere-i-danmark/@@download/publication>

Bjerger, B., M. Nygaard-Christensen og S. M. Pedersen (2021). *Udsatte grønlandere: Hverdagsliv, vold og fællesskaber*. Center for Rusmiddelforskning, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.

Bjerger, B. og E. Houborg (2019). *Rusmiddelbrugere i krydsfeltet mellem sektorer og fagligheder*. Samfund og rusmidler. Aarhus Universitetsforlag.

Hempler, N. F., S. S. Jervelund, K. Ryom, S. F. Villadsen og K. Vinther-Jensen (2020). *Veje til etnisk lighed i sundhed*. GPS - God Praksis i folkesundhed 2020, Dansk Selskab for Folkesundhed. Tilgængelig via https://www.dankselskabforfolkesundhed.dk/media/hblbpbpv/gps_veje-til-etnisk-lighed-i-sundhed_final.pdf

Kenddanmark.dk (2021). Hjemmeside af De Grønlandske Huse Danmark. Senest åbnet 30/11/2021 via: www.kenddanmark.dk

Københavns Kommune (2021). *Samarbejde med udsatte mennesker med grønlandsk baggrund*. Hjemløseenheden, Socialforvaltningen, Københavns Kommune.¹⁰

Laage-Petersen, J. (2015). *Ligebehandling af Grønlandere i Danmark: Grønlanderes oplevelser af mødet med det danske samfund*. Ligebehandlingsafdelingen, Institut for Menneskerettigheder, Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution. Tilgængelig via https://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/media/dokumenter/udgivelser/ligebehandling_2015/ligebehandling_groenlaendere_dk_2015.pdf

Schiermacher, M. (2020). *Fra Grønland til gaden: En undersøgelse om migration mellem Grønland og Danmark*. Kofoeds Skole. Tilgængelig via <https://menneskermedmere.dk/fragroenlandtilgaden/>

Siddharta Baviskar (2015) *Grønlandere i Danmark. En registerbaseret kortlægning*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

¹⁰ Der henvises til Københavns Kommunes hjemløseenhed, såfremt der ønskes adgang til pjecen.

Socialstyrelsen (2012). *Håndbog om forældresamarbejde*. Socialstyrelsen. Tilgængelig via <https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/handbog-om-foraeldresamarbejde-foraeldresamarbejde-og-stotte-ved-anbringelser-af-born-og-unge/@@download/publication>

Socialstyrelsen (2020). *Praksis for socialt udsatte grønlandere i Danmark – Beskrivelse af Tumit ud fra lovende praksis*. Socialstyrelsen. Tilgængelig via <https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/beskrivelse-af-tumit-ud-fra-redskabet-lovende-praksis/@@download/publication>

Socialstyrelsen & L. Benjaminsen, VIVE (2021). *Critical Time Intervention (CTI): Metodemanual til hjemløshedssområdet*. Socialstyrelsen. Tilgængelig via https://socialstyrelsen.dk/voksne/hjemloshed/housing-first/evidensbaserede-bostottemetoder/copy_of_housing-first-og-evidensbaserede-bostottemetoder

Socialstyrelsen & Benjaminsen, L. (2021). *Intensive Case Management (ICM): Metodemanual til hjemløshedssområdet*. Socialstyrelsen. Tilgængelig via https://socialstyrelsen.dk/filer/voksne/hjemloshed/intensive_case_management_icm_manual_marts_2015.pdf

Larsen, M. N., M. E. Friis & B. Larsen (2016). *I bruger alt for mange ord! Rapport om inklusion af unge grønlandere i Aalborg – en gruppesag i VISO*. VISO, Socialstyrelsen. Tilgængelig via <https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/viso-artikel-i-bruger-alt-for-mange-ord/@@download/publication>

VIVE (2021). "VIVE undersøger anbringelser af grønlandske børn", undersøgelser, VIVEs hjemmeside. Senest åbnet 30/11/2021 via <https://www.vive.dk/da/undersogelser/vive-undersoeger-anbringelser-af-groenlandske-boern-15547/>

Østergaard, T. G., B. Grube og C. V. L. Larsen (2019). *Sorg i Grønland: En undersøgelse af sorg og kortlægning af sorgaktører og tilbud*. Det Nationale Sorgcenter. Tilgængelig via <https://sorgcenter.dk/wp-content/uploads/2020/07/Sorg-i-Gr%C3%B8nland.pdf>

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen
Edisonsvej 1
5000 Odense C
Tlf.: 72 42 37 00

www.socialstyrelsen.dk